

ועוד יש לפרש: הסוכה היא דוגמת בית המקדש, ומובא בזוהר הק' (ח"ב רכא) שהשטן היה מחפש עילה שמא יש דבר גזול בנדבת המשכן. וטעם הדבר, שעל ידי עבירת הגזול ימצא שמה קן לעצמו ושוב לא יהא משכן לשכינה. והוא הטעם לסוכה שחל שם שמים עליה ואם יהיה בה דבר גזול ימצא לשטן אחיזה בה, שוב לא יחול עליה שם שמים כמקדש. טעם נוסף: הסוכה היא שורש נשמת ישראל ('אימא דמסכבא על בנין'), ועל ידי מצות סוכה נקשרת הנשמה בשרשה אחר טהרתה ביום הכפורים. ומובא בזוהר (ח"ג קעו) שהרודף אחר שאינו שלו, אף שלו אבד ממנו, על כן מצות סוכה היא היפוך הגזול כי היא מקשרת הנשמה בשרשה ואילו הגזל מפריד הנשמה משרשה ומאבד חלקה – על כן אין יוצאים בסוכה גזולה. (עפ"י שם משמואל סוכות תרע"ב)

דף כח

'מימי לא קדמני אדם בבית המדרש... ולא הנחתי אדם בבית המדרש ויצאתי'. מדה כנגד מדתו זו, זכה רבי אליעזר שדברי תורתו יפתחו את הש"ס ויחתמוהו, שההלכה האחרונה [להוציא דברי אגדה שנאמרו בסיום. עוקצין ג,י] המובאת מתנא יחיד, הינה בשם רבי אליעזר (מפי השמועה).

'ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי'. משמע שמן הדין מותר לישן בבית המדרש [שלא כבית הכנסת הגם שקדושתו חמורה – לפי שבית המדרש עשוי לשהות בו זמן מרובה, ללמוד ולשמוע דברי תורה, וקשה להיזהר משינת עראי, והרי זה כאילו התנו מלכתחילה על כך] (ע' ברכות כה; בית יוסף או"ח קנא בשם ריב"ה ולבוש שם). ויש אוסרים בשאר כל אדם ומתירים רק לחכמים ולתלמידים השוהים שם בקביעות – משום ביטול תורה, ואפילו שינת קבע (ע' לבוש שם ומשנ"ב ובאה"ל א ג). אכן ממידת חסידות שלא לישן בו אפילו שינת עראי (עפ"י יו"ד רמז, טו ובש"ך). וע"ע באריכות בשו"ת פרי יצחק ח"ב ה.

'ולא הלך ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין ולא קדמו אדם בבית המדרש ולא ישן... ולא הרהר במבואות המטונפות'. רצונו לומר, אף על פי שהיתה התורה שגורה כל כך בפיו ובלבו, היה נזהר מלהרהר במבואות המטונפות.

'ולא פתח אדם דלת לתלמידיו אלא הוא בעצמו' – שהיה מקרב עצמו אצל הפתח לפתוח הדלת בעצמו ולא על ידי תלמידיו, משום קנאה וביטול תורה שלהם. וגם השמיענו שלא הניח שומר על הפתח שלא יטול שכר ולא יעכב מלכנוס מי שאין לו מה לשלם, כמעשה דהלל (עפ"י מהרש"א. וע"ע מגדים חדשים ברכות כה).

'שיחת דקלים'. פירש רב שרירא בתשובות: יום שאין בו נשיבת רוח במקומינו, יש בני אדם בקיאים פורסין סדין בין הדקלים ואין מתנענע, ועומדים בין שני דקלים הקרובים זה לזה ורואין איך ינועו חריותיהם זה אצל זה, יש בו סימנין שמכירין בהן הבקיאין כמה דברים. ואמרו ממר אברהם גאון שהיה בשנת אלף ק"מ לשטרות שהיה מכיר בשיחת דקלים' (מובא בערוך ערך 'סח' א). ברשב"א ב"ב קלד מובא בשם רב האי גאון: 'מר אברהם קבסי היה מכיר בשיחת דקלים ומה הם אומרים כאשר מתנודדין ברוח'.

וכ"ה בריטב"א, והוסיף שחכמה מפארה היא. וע"ע אוצר הגאונים חלק התשובות סו; שבט מוסר מו, ה. ויש מפרשים 'שיחת דקלים' שהבין בסוד שיח טבעי הדקלים, כלומר לפי מאורעות ותופעות בצמח היה יודע מה הוא צריך ומה רפואתו (ניצוצי אור – עפ"י מה שכתב רש"י במלכים-א ה, ג).

'דבר גדול – מעשה מרכבה, דבר קטן – הוויות דאביי ורבא'. 'פירוש: דבר קטן לגבי מעשה מרכבה שאמרנו. ולגבי הא נמי, לא קרי דבר קטן לתלמוד שהרי קדמו לכולם; שלא הניח מקרא משנה ותלמוד הלכות ואגדות, והם יתד שהכל תלוי בו – אלא הוויות דאביי ורבא הם קושיות ותירוצין וספיקות שלהם שלא נתבררו להם מפני שלא ירדו לעומקן של תלמוד כחכמים הראשונים, ולפי שהיה זה מחסרון ידיעה קרי ליה 'דבר קטן' בחכמת המשנה, אבל גדול הוא מכל שאר חכמות העכו"ם. וזה הפירוש אמת ונכון לכל המאמין, ולא כמו שפירשו אחרים, האלקים יכפר' (לשון הריטב"א).

– ...! ועניני ארבעה פרקים אלו שבחמש מצות האלו, הם שחכמים הראשונים קוראין אותו 'פרדס' כמו שאמרו 'ארבעה נכנסו לפרדס'. ואף על פי שגדולי ישראל היו וחכמים גדולים היו, לא כולם היה בהן כח לידע ולהשיג כל הדברים על בוריין.

ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר. ולחם ובשר הוא לידע האסור והמותר וכיצא בהם משאר המצות. ואף על פי שדברים אלו 'דבר קטן' קראו אותן חכמים, שהרי אמרו חכמים דבר גדול – מעשה מרכבה, ודבר קטן – הוויות דאביי ורבא, אעפ"כ ראויין הן להקדימן, שהן מיישבין דעתו של אדם תחלה. ועוד שהם הטובה הגדולה שהשפיע הקב"ה ליישוב העולם הזה כדי לנחול חיי העולם הבא, ואפשר שיידעם הכל, קטן וגדול, איש ואשה, בעל לב רחב ובעל לב קצר' (רמב"ם הל' יסודי התורה ד, יג. וע"ע יו"ד רמז, ד).

כשלומד הוויות דאביי ורבא לחדודי ולפלפולי ומתענג בזה – זהו 'דבר קטן', אבל מי שמתדבק עצמו בתורה שלומד ודבוק בה להקב"ה, ואז הוא נעשה מרכבה לשכינה – זהו 'דבר גדול' (עפ"י הבעש"ט כתר שם טוב דף טז: לקוטים יקרים דף כ.).

'לקיים מה שנאמר להנחיל אהבי יש ואצרתיהם אמלא'. התורה מנחילה לאוהביה חכמות הרבה. חכמות שמדרך הטבע צריך עמל של שנים להשיג כל אחת מהן, התורה מזכה את עמליה בהן כמו ירושה ונחלה הבאה ללא יגיעה ועמל.

[וזהו פירוש המשנה דרבי יהושע בן לוי, סוף משניות; עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק כו' – שרוצה לבאר האיך ידעו חכמי המשנה כל כך הרבה חכמות הטבעיים שנכללו בכל המשניות, ועל זה אמר שהתורה עתידה להנחיל ש"י עולמות, היינו כ"כ חלקי חכמות ועניינם שכל ענין הוא עולם בפני עצמו, ומזה למדנו שגם בעולם הזה משיגים עמלי תורה חכמות נעלמות, מה שקשה להשיג בשכל אנושי בלי עמל ויגיעה] (הנצי"ב).

'אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל בשעה שיושב ועוסק בתורה, כל עוף שפורח עליו נשרף'. 'לאו גוזמא הוא אלא דוקא, שהרי אפילו רבי אליעזר ורבי יהושע תלמידי דרבי יוחנן בן זכאי, כשעסקו בתורה על סעודת אבויא אבי אלישע אחר, ירדה אש מן השמים וליהטה הבית עד שאמר להם אבויא רבותי לשרוף ביתי באתם, כדאיתא בירושלמי דחגיגה' (תורת חיים).

– בשם חכם אחד: אם זהו כחו של התלמיד, מה היה כחו של הרב – הלל הזקן? – שידע לכבוש את אשו, וכל עוף הפורח מעליו לא אונה לו כל רע (ור' מעשי למלך' על חפץ חיים עה"ת, ריש קרח). אבל בירושלמי אמרו (מובא בריטב"א): אם תלמיד כן, הרב כמה? – תלמיד בתוך ד' אמות והרב חוץ לד' אמות.

(ע"ב) 'אמר אביי: לעולם סוכה הלכתא ואצטריך; סלקא דעתך אמינא תשבו כעין תדורו, מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו, קמ"ל. רבא אמר איצטריך...' יש לומר שגם רבא סובר 'תשבו כעין תדורו' אלא שלדעתו אין ללמוד מכך לחדש חיוב על האשה, אלא הוא דין שחל על המחוייב במצוה, לנהוג בסוכה כבבית (עפ"י הריטב"א לח).

אולי י"ל שאף לאביי לא איצטריך קרא לחייבה מצד עצמה, אלא שמחוייבי הבעל להתנהג בסוכה כבבית וממילא גם אשתו צריכה לדור שם, בדומה למצות שמחה ברגל אליבא דאביי (בקדושין לד): שאינה חלה עליה אלא על בעלה לשמחה. ואמנם, צ"ע אם מצינו כעין זה, לחייבה מפאת חיוב בעלה הגם שהיא מצד עצמה פטורה. ומצינו סברה זו במפרשים לענין קטן בסוכה, כדלהלן.

– כתב בספר מטה משה (תתק"ו): 'עיקר המצוה לישן עם אשתו בסוכה, מדאמרינן בריש ערכין הכל חייבין בסוכה אפילו כהנים... ומטעם זה מקילין עכשיו בשינה, משום שאין יכול לישן עם אשתו, שאין לו סוכה מיוחדת ולכן פטור... אבל כל זה שינויי דחיקי, והמקיים המצוה כתיקונה זוכה ורואה פני שכינה... מכל מקום למי שיש לו סוכה מיוחדת, נראה לי טוב יותר לישן עמה בסוכה, כמו שכתבת' (של"ה מסכת סוכה יג).

'קטן שאינו צריך לאמו...'. טעם הדבר, כיון שאמו פטורה מן הסוכה הרי אינו ראוי לחינוך סוכה כל שהוא צריך לה (ר"ן). ולפי שמצות סוכה בשינה, לא תיקנו חכמים חינוך לסוכה בקטן שאין יכול לישן שם מפני שאינו יכול לקיים המצוה כהלכתה (עפ"י בכורי יעקב תרנו סק"ג).

זשמאי מחמיר, ומעשה נמי וילדה כלתו של שמאי הזקן ופחת את המעזיבה וסיכך על המטה בשביל הקטן. סבר שאפילו קטן הצריך לאמו, כיון שאפשר וראוי לכך – מצוה לחייבו בחינוך (ר"ן; רש"י יבמות טו. וכן נקט הריטב"א לעיקר).

ונראה לפי"ז שזהו טעמם של בית שמאי שמחייבים קטן בראיה אפילו אינו יכול לעלות ברגליו, כל שאביו יכול להרכיבו על כתפיו ולהעלותו (ריש חגיגה). וע"ע במובא ביוסף דעת יומא עז. בספר פני יהושע תמה מה סברה יש לחנך תינוק שזה עתה נולד. ויש מבארים טעמו של שמאי לא משום חינוך אלא מפני חובת עצמו בסוכה, משום 'תשבו כעין תדורו', שכשם שבביתו של אדם בניו עמו סביב לשולחננו, כך יהיו עמו בסוכה שהיא עכשיו ביתו (עפ"י רא"ה; פני יהושע. וכן צידד הריטב"א בתחילה אבל נטה מטעם זה).

אמנם המהרש"ל (ביבמות טו) כתב שהקטן שסיכך בשבילו, לא היה זה הרך הנולד זה עתה אלא קטן אחר שהיה כרוך אחר אמו שילדה (וכן פירש הרש"ש בשיטת הר"ן; ערוך לנר עפ"י הריטב"א). ויש לדייק כדבריו מלשון הגמרא ביבמות (כך היא הגרסא בגמרתנו שם וכן במשנתנו ובירושלמי, ודלא כבגמרא כאן) 'בשביל קטן' ולא 'בשביל הקטן' – משמע שאינו הקטן המדובר עליו אלא אחר [וכלל לא נאמר אם ילדה בן או בת] (עיונים בדברי חז"ל ובלשונם, עמ' סא. ומהרש"ל עצמו רמז לדיוק זה).

יש מי שתמה על פירוש זה, אם כן מהו שהקשו בגמרא 'מעשה לסתור' והלא אם מפרשים שסיכך בשביל קטן אחר הלא אפשר לומר שסיכך על גבי קטן שהגיע לגיל חינוך (דבר אברהם ח"ב כח, ד). אך כנראה הדיוק הוא מ'ילדה כלתו... ופחת וסיכך על גבי המיטה בשביל קטן' משמע שבקטן הכרוך אחר אמו מדובר.

'משלו משל למה הדבר דומה לעבד שבא למוזג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו'. בפירוש המשנה לרמב"ם כתוב 'בת חילת החג'. ונראה לכאורה דהיינו בליל סוכות בלבד, וכמדויק במשל העבד הבא למוזג כוס. ואולם העיר הגר"מ מאזוז שליט"א (במכתב מכסלו תשנ"ח) שבמשנה ריש תענית מוכח שבכל ימי החג הגשמים סימן קללה, דאל"כ מאי קאמר ר' יהושע לר"א הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בחג למה הוא מוכיר, לימא ליה אף אני לא אמרתי להזכיר בליל סוכות אלא ביום הראשון. אלא ודאי כוונת הרמב"ם 'בתחלת החג' לאפוקי יום שמיני עצרת. ולשון הרב קאפח בתרגומו 'בתחלת סוכות', ואין זה פלא, כי כל חג הסוכות כולל יום שמיני עצרת נקראים אצלנו בערבית 'סוכות' סתם. עכ"ל. [גם בלשון התורה נקרא שמיני עצרת 'חג הסוכות'. ומשום כך כתב הט"ז שהאומר בתפילת שמיני עצרת 'חג הסוכות' אינו חוזר ומתפלל. ע"ע בזה במובא להלן מז:].

'ככתבם וכלשונם'

'הוויות דאביי ורבא' –

'... שכן בימי אביי ורבא ניתוספה חכמת התלמוד, שהרי מצינו בב"ב פרק יש נוהלין וכן בפרק ב' דסוכה שמפליג להבר בחכמת רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח לא מקרא ולא משנה ולא תלמוד כו' ומונה התם טובא ולבסוף הוויות דאביי ורבא ולא מהאמוראים הראשונים הקודמין להם ואף על גב שהיו גדולים מהם כגון רב ושמואל ורבי יוחנן, אלא על כרחך היינו טעמא כדפרישית שאביי ורבא התחילו ללמוד כל הברייתות וישבו ותרצו את כולם שלא יקשה מזה על זה ומתוך כך הוציאו כמה דינים והעמידו כמה שמועות על בוריין ועל אמתתם וכן עשו כל הבאים אחריהם מדור ודור והיינו כדפירשתי, ומשום כך קבעו הגאונים הלכה כדברי התלמיד (כצ"ל) מפני שהוא אחרון מאביי ורבא ואילך ולא מקודם' (מתוך שו"ת מהרי"ק פד).

'אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל בשעה שיושב ועוסק בתורה כל עוף שפורח עליו מיד נשרף'

–
'... תלמידי חכמים הוו דבר שבקדושה מחמת דברי תורה שבלבבם, כדרשינן קל וחומר ת"ח שכל גופו אש כו', וכן האי צורבא מדרבנן דמרתא אורייתא הוא דמרתחא ליה, וכן מצינו גבי מעשים משונים שעשו בתפלתם, וכשהיו דורשים נשרפו עצי השדה ועוף הפורה, ופירשו התוס' שהדברים שמחים כיום נתינה באש – וכל זה מורה דת"ח הוה דבר שבקדושה...'.
(מתוך שו"ת מהרי"ל א. עוד בענין עוף הפורה – ע' אבני זכרון ריב)

'... ואשר אמרת שזה זר בעיני הקהל מפני שנהגו בזה מכמה שנים דרוב הספרים כתובין כן – אני מה אעשה להם אם סופריהם לא היו מומחין, הלמענעם תעזב ההלכה וישתנה הדין, הלא שנינו בפרק הישן שכשהלכו זקני בית שמאי ובית הלל לבקר את רבי יוחנן בן החורונית ומצאוהו שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית ואמרו לו אם כן היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימין...'. (מתוך שו"ת הריב"ש קמו).

עוד בענין 'לא קיימת מצות סוכה מימך' – האם כפשוטו או להפלגה אמרו כן, והאם יש לו שחר עכ"פ כיון שלפי כוונתו מקיים המצוה – ע' בשו"ת רב פעלים ח"ד סו"י ב.

'... ובירור זה היה בפלוגתא דראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית, כידוע דסוכה הוא הבטחון הגמור והחסיון בצל ד' הסוכך עליו ושאינן ברשותו כלום רק הכל בידי שמים, ושולחנו הוא קיום החיים תוך הבית – זהו כענין שאז"ל 'חוץ מיראת שמים', דקיום החיים נותן הבחירה ביד האדם, אבל בית שמאי אומרים דבאמת הכל בידי שמים, וכמו ששמעתי בזה דגם דכפי הנראה בעולם הזה הוא אמת דחוץ מיראת שמים, מ"מ לא זו הדרך ישכון אור הבוטח בשם ד' באמת. ו**לא קיימת מצות סוכה מימך** אם נהגת כן, כי באמת גם היצר מהש"י, כענין ואתה הסבת (כמו שאמרו בברכות לב.), ולעתיד שיבוער היצר יתבררו דברי בית שמאי, וזה יהיה כשיבוא בן דוד לעשות שלום בעולם וגר זאב עם כבש, כי עיקר המחלוקת שבין בני אדם נמשך ומצד המחלוקת שבדברי הלכה שהוא מצד התחלוקת הגבולים של הנבראים שכל אחד גבול נפרד בפני עצמו, אבל מצד הברור הגמור שהכל בידי שמים אז יהיה מדרגת 'אלו ואלו דברי אלקים חיים' ואין מקום למחלוקת, אבל עכשיו הלכה כבית הלל...' (מתוך דובר צדק עמ' 11).

מה שכתב 'כמו ששמעתי' – הכוונה כנראה לדברי רבו הרה"ק מאיזביצא, כמובא עיקר ענין זה בספרו בכמה מקומות; ע' בח"א וירא ד"ה ותכחש; ר"פ קרח; סו"פ וילך; ח"ב סוכה ה, ועוד.

דף כט

'**ושרגא במטלתא ואמרי לה בר ממטלתא, ולא פליגי; הא בסוכה גדולה הא בסוכה קטנה**'. התוס' ועוד ראשונים מפרשים משום חשש דליקה בשל הצפיפות, והוא מפחד ויוצא מהסוכה. ויש אומרים משום שהנר ממעט בשיעורה (עפ"י ראבי"ה, או"י, מרדכי וריטב"א, רו"ה ספ"ד).

טעם זה תואם עם מש"כ לעיל י ששיעור סוכה צריך להיות בכדי ראשו ורובו ושולחנו בפועל וכל דבר הממעט את המקום פוסל, כדין נויים הממעטים את הסוכה. ואפשר שאף התוס' אינם חולקים על עיקר הסברה אלא שלדעתם הנר נחשב כדבר המשמש את האדם ואינו ממעט מהסוכה, בדומה לשאר כלים. וטעם החולקים, הגם שהנר כלי כשאר כלים, אך כיון שהוא צריך להתרחק מהנרות ונרתע מלהתקרב אליהם, הרי שהם ממעטים משטח השימוש, וכמוש"כ הריטב"א.

ולפי טעם זה יש לומר שאם הכניס נפסלה הסוכה, ואף מדאורייתא, שהרי חסר שיעורה. ומיושב בזה מה שהקשה בקונטרס 'משיב צדק' (לר"צ הכהן. בסו"ס שיחת מלאכי השרת, צה). וצ"ב.

'**בזמן שהחמה לוקה...**' ע' ענינים ורמזים בענין ליקויי המאורות, בספר קומץ המנחה לר"צ הכהן יח-יט; ספר בניהו. ובענין אומות מונים לחמה וישראל ללבנה – ע' מחשבות חרוץ דף מט; לקוטי מאמרים דף מה; קומץ המנחה כו.

'**משל לסופר שבא לבית הספר ורצועה בידו, מי דואג – מי שרגיל ללקות בכל יום ויום הוא דואג**'. אותו שיש בידו לב ללמוד ולא למד, אבל מי שאין בידו ללמוד אין משגיחים בו להלקותו. כך ישראל יש בידם התורה ללמוד ממנה, ואם אינם לומדים יש להם לדאוג ביותר (מהרש"א).

'**על משהי שטרות פרועים**'. פירש מהרש"א: אפילו אין בכוונתם לגבות בשטר שוב, שזו גזילה גמורה